

YENİ FRANSIZ ANAYASASININ BAŞLICA HÜKÜMLERİ

Yazan: Asistan Turgut Sengir

Tarihin en uzun istilâsını ve hayatının en acı günlerini yaşadktan sonra tekrar hürriyetine kavuşan Fransa yakın zamanlara kadar iktisadi buhranın yanıbaşında siyasi buhranını da yeni ve insan hak ve hürriyetlerine daha fazla yer veren bir anayasa yapmakla geçirmiştir. (1).

Hakikaten demografik durgunluk, refah, servet bakımından Avrupanın en istikrarlı bir devleti olan Fransa siyasi bakımdan dünyanın en fazla değişiklik ve istikrarsızlık gösteren bir devlettir. O kadar ki sık sık geçirdiğı sarsıntılar bu memleketi bir anayasa tecrübeleri diyarı yapmıştır diyebiliriz. (2).

İşte asıl mevzuu girmeden önce Fransanın tarihi boyunca geçirdiğı bu siyasi sarsıntının safhalarını gayet kısa olarak gözden geçirmek hem mevzuu aydınlatmak ve hem de bir fikir vermek bakımından faydadan hali değildir.

Eski Fransada hukuki mahiyeti münakaşalı olan ve kiralın riayete mecbur olduğı ana kanunlar adlı bir sıra kanun kaideleri istisna edilirse büyük çapta ilk anayasa hareketi ancak ihtilâlin ferdasında başlar.

Fikir sahasında J. J. Rousseau, Voltaire, Montesquieu'nün ortaya attığı yeni hürriyetçi nazariyeler genç zihinlere demokrasi ışığı saçarken tatbikat sahasında 1778 de Amerikanın müstebit bir idareyi bertaraf ederek halk idaresine kavuşması, 1215 te ise İngilterede kiral Jean'ın kabule mecbur kaldığı büyük ferman "La grande charte" la siyasi ve şahsi hürriyetin ilânı gibi vakıalar Fransızlarda beklenen tesiri göstermekten geri kalmadı.

Böylece Etats - generaux adlı temsilcilerinden mürekkep olan meclis millete tabii ve en esaslı hukukunu temin etmek amacile harekete geçti ve 1791 anayasası adı verilen kanunu kabul etti. Kanun iki kısma bölünmüştü:

Birinci bölüm insan ve vatandaş haklarının ikinci bölüm ise umumî

(1) Poroy (Nazım) Fransanın geçmişteki anayasaları ve son anayasası (Aylık Ansiklopedi sayı 28 sahife 846).

(2) Akgüç (Atif) Fransayı idare etmek güçlüğü 6.4.946 tarihli (Ulustaki makalesinden).

kuvvetlerin tanzimine taallük ediyordu. Yasama görevi tek bir meclise, yürütme görevi Krala yargı yetkisi mahkemelere veriliyordu. Bu tefrikte İngilterede kurulan nizamla Montesquieu nazariyesinin tesiri açıktır. Meclis iki dereceli olup seçme ve seçebilme hakkı vergiye bağlanmıştı. Yani vergi vermeyenler en mühim haklarından mahrum bırakılmışlardı. Bu anayasa o zaman memleketlerini mutlakiyetle idare eden Avrupalı hükümdarların hoşuna gitmediği gibi demokrasi fikrini benimsemiş olan vatandaşları da memnun etmedi. (3).

Bundan sonra kurulmuş bulunan teşrii dediğimiz "Assemblée legislative" de Montagnard'larla Girondinler arasındaki mütemadi mücadele memleketin bir ölüm dirim savaşına girmiş olması siyasi vaziyeti gittikçe karıştırmış ve nihayet kuvvet Girondin'lerin elinden Montagnard'lara geçmekle durum biraz sarahat kesbetmiştir. İktidara geçen müfritler diyebileceğimiz bu partinin başlıca işi evvelâ Girondinleri bertaraf etmek sonradan bir anayasa tanzim etmek ve nihayet kiralı idam etmek olmuştur.

Müfritlerin yaptığı bu anayasanın başlıca karakteristik vasıfları Suffrage universelle sisteminin kabul edilmesi, seçmek seçilebilmek için vergi mecburiyetinin kaldırılması, seçimin tek dereceli olması ve bilhassa yürütme görevinin önemi dolayısıyla birden fazla kimselere verilmesiydi. Bu anayasa hiçbir zaman tatbik edilmemiş ve montagnardların kan ve ateş kokan idaresini müteakip kaldırılmıştır. Bilâhare meydana getirilen "5 Fructidor sene III anayasası" umumi seçim hakkını ortadan kaldırarak vergi esasını tekrar koymuş, yasama görevini Beş Yüzler ve İhtiyarlar meclisi adlı iki meclise bırakmış yürütme görevini ise beş kişiden tekküp eden Directuar namındaki bir meclise tevdi etmiştir. (4)

Fakat Fransa Directuar rejimi ile iyi idare edilemedi. Napolyonun yaptığı ani bir hükümet darbesi neticesinde iktidarı ele geçirmesi ile bu devir de sona erdi.

Napolyonun ilk işi 22 Frimaire sene VIII anayasasını yaptırmak oldu. Sırf Napolyonun şahsi arzu ve iradesinin hakim olduğu bu kanunun esaslı noktaları şunlardır: Evvelâ bundan evvelki anayasaların baş kısmında görülen insan hakları beyannamesine yer verilmemiştir. Saniyen seçim için genel olarak umumi seçim kabul edilmekle beraber bu pratikte kullanılmakta ve seçim hakkından merkezi ve mahalli otoritelerin tanzim ettikleri listedeki şahıslar istifade etmektedirler. Yaşama görevi bakımından kanunları hükümet teklif eder, tasarıları ise devlet şurası ha-

(3) Poroy (Nazım) adı geçen yazı (Aylık ansilopedi sayı 28 sahife 847).

(4) Poroy (Nazım) adı geçen yazı sahife 849.

zırlardı. Bu kanunlar 100 azalı tribünat ve 300 azalı Corps legislatif adlı iki meclis ve 80 azalı bir senat tarafından, yürütme görevi ise bu senat tarafından 10 sene müddetle seçilen 3 konsüle tevdi edilmişti. Başkonsül Napolyonun hakimiyeti mutlaktır. Ordu ve hükümet ileri gelenlerinin hepsini o nasb ve azledebilir; kanunları o tasdik ederdi.

Napolyonun kurmuş olduğu bu diktatörlük idaresi onun mağlûbiyetiyle sona ermiş ve Bourbon hanedanı tekrar iktidara dönmek imkânını bulmuştur. Fakat kiral XVIII. Louisden sonra tahta geçen X. Charles eski ve an'anevi mutlakiyet zihniyetiyle harekete kalkışmış bu vaziyet iktidarın Orleans hanedanı reisine geçmesine vesile teşkil etmiştir. Louis Phippe idaresinin son devri muhafazakârlık, liberallik, sağcılık solculuk kavgalarının ateşi içinde geçmiş ve cumhuriyet ve demokrasi fikri bir hayli zayıflamıştır. İşte bu sırada 1848 ihtilâli kopmuş ve kiral memleketi terke mecbur kalarak Fransız tarihinin hanendalık devri kapanmış ve ikinci cumhuriyet devri açılmıştır. Bunun üzerine kurucular meclisi olağanüstü bir toplantı yaparak 1848 anayasasını meydana getirmiştir. Bu anayasanın bariz vasfı çok demokratik oluşudur. Anayasa metninin başındaki 8 maddelik küçük başlangıç bu hususu sarahaten göstermektedir.

Anayasanın diğer karakteristik vasfı da kuvvetler ayrılığını kabul etmesidir. Böylece yasama kuvveti halkın seçtiği bir tek meclise verilmiş, yürütme görevi ise yine doğrudan doğruya halk tarafından seçilen cumhurbaşkanının sorumluluğuna tevdi edilmişti. Bu hüküm yeni anayasa ile parlamenter rejimden tamamen ayrılmış olduğunu göstermektedir. Bu durum Louis Napoleon'un 1852 de yaptığı hükümet darbesine kadar devam etti. Napolyon aynı sene değişik karakterle Fransayı imparatorluğa götürecektir. Bu durum Louis Napoleon'un 1852 de yaptığı hükümet darbesine kadar devam etti. Napolyon aynı sene değişik karakterle Fransayı imparatorluğa götürecektir. Bu durum Louis Napoleon'un 1852 de yaptığı hükümet darbesine kadar devam etti. Napolyon aynı sene değişik karakterle Fransayı imparatorluğa götürecektir.

Sedan mağlûbiyetini müteakip geçen pek karışık dört senelik bir müddet sonucunda ve 21 ocak 1875 te Fransa tarihinin en uzun ömürlü anayasasını yapmış ve bunun sayesinde büyük refah nüfuz ve gelişmeye kavuşmuştur. (5).

Yeni anayasaya göre yürütme görevinin başında cumhurbaşkanı bulunmaktadır. Bu başkan Ayan ve Meb'usan meclislerinin birlikte kurduk-

(5) Akgüç (Atıf) yukarıda sözü geçen yazı.

ları milli meclis tarafından mutlak ekseriyetle 7 yıl müddetle seçilir. Cumhurbaşkanlığına tanınan sorumsuzluk vasfında ndolayı nazariyatta mevcut selâhiyetleri pratik bakımdan bir şey ifade etmemektedir.

Ancak anayasanın en mühim karakteri gittikçe genişliyen İngiliz sisteminin ilhamı altında tamamiyle parlamanter bir rejim tesis etmiş bulunmasıdır. Böylece nazırlar kendi işlerinden münferiden umumi politikadan ise hep beraber sorumlu olurlardı. Yasama görevi belediye meclisleri tarafından umumi meclis ve arrondissement meclisleri azaları arasından seçilen şahsiyetlerin meydana getirttiği ayan ile umumi seçim kanununa göre halk tarafından seçilen mebuslar meclisine bırakılmıştı. (6). Bu iki meclisten mebusan meclisi parlamenter sistemin gerektirdiği veçhile Ayan meclisine faik durumdadır. Parlamanterizme merbut bütün haklar - kanun teklifi, hükümeti iskat v. s. - bu meclise bırakılmıştır. Yukarıda da söylediğimiz gibi hakikaten uzun bir ömre sahip olan bu anayasanın hakim olduğu devirde de bir takım tadil teklifleri (Milran, Doumergue, Tardieu) yapılmışsa da bunlar kabul edilmemiş daha ziyade Poincare, Clemenceau ve Brian'ın plânlarıyla durum ikinci cihan harbine kadar idame olunmuştur. (7).

1875 anayasası Fransa'nın istilâya uğramasıyla fiili olarak sona erdi. Bir taraftan Clemenceau'nun dediği gibi doğuştan bozguncu olan (defaistite congenite) ihtiyar mareşal Petain 1940 da bir darbe'i hükümetle anayasayı fesh ve iktidarı eline geçirirken diğer taraftan Londrada bulunan General De Gaulle hür Fransız komitesini kurmuş Fransız cumhuriyeti muvakkat hükümeti altında bir teşekkül meydana getirdikten sonra kendisini bu hükümetin reisi olarak ilân etmişti. (8). Her türlü hukuki mesnetten uzak bu iki vakiayı fiili durum olarak (situation de fait) incelemek gerektir. (9).

Bilâhare harbin kazanılmasından sonra Petain hükümetine taraftar olmıyan mebuslar ve mukavemet hareketinin başında bulunan belli başlı şahsiyetleri iltihakiyle istişari bir meclis kuruldu. İsminden de anlaşılacağı üzere kanunları yapmağa yetkili bulunan De Gaulle hükümetine bu meclisin ancak bazı hususlarda fikir vermekten başka hiçbir fiili tesiri yoktur. Halbuki bu durum daha fazla devam edemezdi. Böylece 21 Ekim 1945 tarihinde yapılan bir referandum neticesi olarak 700.000 e karşı 18.000.000 oyla yani ezici bir çoğunlukla kurucular meclisinin teş-

(6) Poroy (Nazım) Aylık ansiklopedi No. 28 sahife 853.

(7) Akgüç (Atıf) yukarıda sözü geçen yazı.

(8) Octobre 1946 tarihli Forces Nouvelles (M. R. P.) gazetesinden.

(9) R. Malezieuxve J. ROUSSEAU ... La constitution de la 4 ieme republique.

kiline karar verildi ve suffrage universel usulüne müsteniden yapılan seçim sonucunda meclis kuruldu. Bu meclis hükümet reisliğine general De Gaulle'ü seçti. Böylece situation de fait; bir situation juridique haline inkılâp ediyordu. (10)

Zamanımızda mevcut olan ileri fikir hareketlerine kendini kaptırmış olan Fransız milletinin o zamanki düşüncesinin ifadesi sayılmak gereken bazı neticeler sosyalistlerle komünistlere büyük bir çokluk sağlamıştır. (11) Milletvekili üyeleri adedi 20 yi dahi bulamıyan radikal sosyalistler bir tarafa bırakılırsa mecliste komünistlerin üstün vaziyeti karşısında azçok tutunabilen bir parti, De Gaulle taraftarı katolik ve mutedil Cumhuriyetçi Cumhuriyetçi halk hareketi (M. R. P.) partisi olmuştur. (12)

Komünist akidelere karşı Fransız vicdanının bir aksülameli olarak doğan bu teşekkül bütün gayretine rağmen yapılan anayasanın solu bir mahiyet almasına mani olamamıştır. Bu anayasanın başlıca hususiyeti 1789 tarihli insan ve vatandaş hakları beyannamesi hükümlerine geniş mikyasta yer vermesidir. Yalnız mülkiyet hakkı emsal olarak aldığımız beyannamelerdekinden farklı olarak tarif edilmiş ve sosyalist doktrinin gerçekleştirilmesine meydan verilmiştir. (35 ve 36 ıncı maddeler) (13)

Siyasî idare sistemi bakımından ise Fransa tıpkı İngiltere gibi, sömürgelerini lağvedip, bir birleşik devlet haline geliyordu.

Yeni anayasanın diğer farklı bir hükmü ise seçimlerde mütenasip (nisbi) temsil usulüne kabul etmesidir. İktidarda bulunan sosyalist ve komünist partilerinin bir nevi teminatı olarak kabul edebileceğimiz bu hüküm demokrasiye tamamiyle aykırı bir durum yaratmıştır. Çünkü aday listeleri Parti merkez idare kurullarınca tanzim ediliyor ve listenin olduğu gibi kabul ve reddi isteniyordu. (14)

Nihayet hakikaten önemli üçüncü bir hüküm başbakanın millî meclis tarafından seçilişi ve bakanları da bizzat başbakanın tayin etmesidir. Böylece teşri kuvvet icra kuvvetine tahakküm edebilecek bir duruma sokuluyor ve bir meclis istibdadı meydana geliyordu. Fransız milletinin sığındığı bu anayasanın memlekete getirebileceği muazzam felâketleri kavramakta gecikmedi. Nihayet anayasa projesinin kabulü için yapılan referandumda büyük bir olgunluk göstererek 9.283.341 oya karşı 10.583.723 oyla reddetti. (15)

(10) R. Malezieux ve J. Rousseau... La constitution de la 4 ieme rebuplique.

(11) Erim (Nihat) 7 mayıs 1946 Ulusdaki makalesinden.

(12) Poroy (Nazım) adı geçen yazı sahife 854.

(13) Erim (Nihat) yukarıda adı geçen makalesinden.

(14) Erim (Nihat) yukarıda adı geçen yazısından.

(15) 13 octobre 1946 tarihli Forces Nouvelles gazetesinden.

Prof. Haurio'ya göre bu anayasanın reddi sebebi üçtür:

1 — Bu sistemde parlamenter hükümet sistemi değil meclis hükümet sistemi uygulanmıştır. Oysa ki An'anevi bir parlamenter tarihe sahip olan Fransız milleti bu sistemi yadırgamakta gecikmemiştir.

2 — Yine bu sistemde Fransada bir teamül haline gelen kuvvetler ayrılığı prensibine fazla önem verilmemişti.

3 — Memlekette halk değil fakat bazı nüfuzlu kimseler siyasi duruma hakimdi. (16) 2 Haziran 1946 da yeniden seçilen kurucular meclisi 4 ay çalıştıktan sonra 13 Ekim 1946 da milletin arzusuna muvafık bir anayasa yapmağa muvaffak oldu. Fikrime göre bu anayasayı reddedilen 5 Mayıs projesinin ışığı altında incelemek faydalı olacaktır. Tetkikimizi başlıca 9 kısma ayıracağız:

1 — *Başlangıç* (préambule) kısmı: Yeni Fransız anayasasının mutedil karakteri bilhassa bu kısımda barizdir. Mukaddime, ferdiyetçi fikirlerle sosyalist telâkkiler arasında mutavassıt bir durum arz etmektedir. Hakikaten bir taraftan 1789 anayasasının derpiş ettiği ferdiyetçi esaslarla (Herkes için çalışmak bir vazife, iş bulmakta bir haktır; Hiçkimse menşei, fikri ve inanı hasebiyle memuriyetinde zarara uğratılamaz; Kanun kadına her sahada erkek haklarına eşit haklar tanımıştır; Her şahıs sendika hareketiyle haklarını ve menfaatlerini savunabilir gibi.....) devletin ferdi hakları tahdidine mani olunurken diğer taraftan ferdi hak ve hürriyetlerin serbestçe ve kolayca kullanılmasının devletin kanuni müdahalesine ihtiyaç gösterdiği hususlarda (İşçilerin sıhhi durumu, maddi emniyeti, tekaütlük hakkı v. s.) sosyalist düşüncelerle hareket edilmiştir). Halbuki biraz evvel de görmüş olduğumuz veçhile 5 Mayıs projesi bilhassa mülkiyet ve miras hukuku bakımından ve insan haklarının şarta bağlı oluşu bakımından (19 uncu maddeye göre cumhuriyet tehlikeye düştüğü takdirde bu teminat kalkar (17) sosyalist temayülünü açıkça gösterir.

2 — *Teşrii kuvvetin teşkilatlanması* : Reddedilen anayasa tek meclis sistemini kabul etmişti. Yukarda da belirtmiş olduğum veçhile bu meclis yürütme erkine hakim durumdaydı. Halbuki yeni anayasada millî meclis ile cumhuriyet meclisi parlamentoyu teşkil etmektedir. Bazı sathi görüşlü kimseler bu suretle bir ve bölünmez olan millî hakimiyetin bölündüğünü iddia etmişlerse de bu çok sakat bir düşünce eseridir. Çünkü eğer hakikaten vaziyetin böyle olduğu kabul edilseydi tek bir şahsa tevdi edilen

(16) Prof. Hauriou'nun 1947 Mayısında İstanbulda verdiği konferanstan.

(17) 13 octobre 1946 tarihli Forces nouvelles (M. R. P.) gazetesinden.

millî hakimiyet bu nazariyenin en ideal bir şekli olacaktır. (18) Halbuki iki meclisin kurulması parlamenter icapları yerine getirebileceği gibi millî hakimiyetin istimalinde birbirlerine karşı fren vazifesi göreceği şüphesizdir. Ancak yeni anayasadaki bu cumhuriyet meclisi hukuki vazife ve selâhiyet bakımından ayan meclisinden farklı bir durum arz ediyordu. Meselâ eski ayan meclisi hükûmetin istediği tahsisatı vermemek suretiyle kabineyi düşürebilirdi. Halbuki Cumhuriyet konseyi yalnız kanun tasarıları hakkında fikir vermekle mükelleftir. Böylece bu konseyin ileri sürdüğü fikirler tamamiyle istişari mahiyette olup hiçbir bağlayıcı hükmü haiz değildirler. Bu sebepten kendisine tefekkür meclisi (conseil de reflexion) adı da verilebilir. (19)

Cumhuriyet konseyinin bu mahdut selâhiyeti karşısında millî meclisin teşrii iktidarı mutlaktır. Millî meclis reisi Cumhurbaşkanlığına dahi vekâlet edebilir. Kabine yalnız millî meclise karşı sorumludur. (20) Millî meclis bütçenin siyasi mürakabesini bizzat yapar. (21)

Nihayet bu iki meclisin müşterek selâhiyetlerini inceleyecek olursak görürüz ki her iki meclis azaları kanun teklif etme bakımından müsavi haklara sahiptirler. (22) Yalnız Cumhuriyet meclisi azalarının vergilerin azaltılmasına veya yeni bir masraf kapısı açmağa matuf teklifleri reddedilir (23) Cumhurbaşkanı her iki meclisce seçilir, harp cumhuriyet konseyinin önceden rızası alınmadan ilân olunamaz.

3 — *Cumhurbaşkanının yetkileri*: 5 Mayıs projesi hükümleri cumhurbaşkanının tayini ve selâhiyetleri bakımından 1946 anayasası hükümlerinden birçok yönlerden ayrılıyordu. Reddedilen tasarıda cumhurbaşkanı millî meclis tarafından açık oyla seçilirken yeni anayasada 1875 anayasasının derpiş ettiği sisteme dönülmüş ve gizli oyla seçim kabul edilmiştir. (23) Projede Cumhurbaşkanı tasdikine sunulan bir kanunu ikinci defa tetkik edilmek üzere meclise iade edemezdi.

Anayasada bu husus sarahaten mevcuttur. Fazla olarak burada cumhurbaşkanına müteaddit selâhiyetler de verilmiştir. Cumhurbaşkanı Fransız birliğinin başı, ordularının başkomutanı olup valileri general-leri, denizâşırı memleketler hükûmetleri temsilcilerini, üniversite rektörlerini ve merkezi idare müdürlüklerini tayin eder, yargıçlık yüksek

(18) R. Malezieux ve J. Rousseau... La constitution de la 4 ieme reuublique.

(19) Poroy (Nazım) Fransanın son anayasası (Ay. Ansikl. sahife 1010.

(20) R. Malezieux ve J. Rousseau... La constitution de la 4 ieme republique.

(21) Poroy (Nazım) yukarıdaki adı geçen yazı.

(22) R. Malezieux ve J. Rousseau yukarıda adı geçen eserden.

(23) Forces Nouvelles gazetesinden.

meclisine başkanlık eder. Cumhurbaşkanı'nın bu geniş selâhiyetine karşılık vatana ihanet hariç hiçbir diğer sorumluluk terettüp etmiyordu. Bu durum parlamenter prensiplerin doğurduğu "Kıral hüküm sürer fakat icrayı hükümet etmez" dövizine uygundur. (24)

4 — *Bakanlar kurulu* : Reddedilen projede başbakan millî meclis tarafından seçiliyordu. Yeni anayasada ise başbakanın tayini 1875 anayasasında derpiş edilen hükümlere uygun olarak yapılıyordu.

Yalnız 1875 te kabinenin teşekkülü iki safha arz ediyordu. Birinci safhada cumhurbaşkanı başbakanı tayin ediyor, sonradan başbakan parlamentonun tasvibini talep ediyordu. Halbuki 1946 anayasasında 3 safha vardır. Evvelâ cumhurbaşkanı başbakanlık için bir namzet gösterir sonradan millî meclis bu adayı kabul eder; nihayet yine cumhurbaşkanı kararname ile tayin eder. (25) Selâhiyet bakımından başbakan kanunların icrasını sağlar böylece hükümetle meclis arasında irtibat vazifesini görür. Keza silâh kuvvetlerin idaresini temin ve millî savunma işlerinin tanzimini deruhte eder. (26) Bakanlar yalnız millî meclis muvacehesinde kabinenin genel politikasından hep birlikte, şahsi fiillerinden dolayı da şahsen mes'uldür.

Burada çok önemli bir konuya temas etmek isterim. Yukarıda da belirtmiş olduğum vechile 1875 anayasasının en çürük esaslarından biri de kabine istikrarsızlığı idi. Hakikaten parlamentö ile hükümet arasında mevcut her ihtilâfta hükümet parlamentoca tasvip edilmeyen siyasetini değiştirecek yerde istifa ediyordu. (27) Yeni anayasa buna mani olacak bazı hükümler koymuştur. Bu hükümlere göre güven meselesi ancak bakanlar kurulunca görüşmeden sonra ve başbakan tarafından ortaya konabilir. Keza kabineye güven oyu verilmemesi kararı meclisteki millet vekillerinin salt çokluğu ile verilebilir.

Reddedilen tasarıda millî meclisin feshi ancak, 2,5 senelik bir müddet geçtikten veya bir senelik oturum devresinde asgari iki buhran geçirildikten sonra mümkün olabilirdi, yeni kanunda ise bu müddet 18 aya indirilmiştir. (28) Diğer taraftan fesih veya dağılma halinde tasarıda geçici hükümet başkanlığına meclis başkanı, bakanlıklara da encümen başkanları geçiriliyordu. Halbuki yeni anayasada hükümet işleri bakanı ve başbakan hariç aynen durumunu muhafaza eder. Başbakanlık vazifesini yine millî meclis başkanı işleri bakanlığını ise meclis

(24) The government of Britain ...G. M. Young. P. 9.

(25) R. Malezieux ve J. RousseauLa constitution de la 4ieme republique.

(26) Poroy (Nazım) Yeni Fransız anayasası ay. ans. sahife 1010.

(27) R. Malezieux ve J. Rousseau yukarda adı geçen eserden.

(28) Forces Nouvelles gazetesinden.

lis divanından seçilen bir zat deruhte eder. Nihayet seçimlerde emniyeti sağlamak için muhalefet partileri temsilcilerinden iki zat devlet bakanlığına getirilmektedir. (29)

5 — *Yüksek yargıçlar meclisi* : 5 Mayıs projesinde bu meclis cumhurbaşkanı, adalet bakanı, 2/3 ekseriyetle millî mecliste kendi üyeleri dışından seçilen 6 aza ve 4 yargıç olmak üzere 12 azadan mürekkep iken yeni anayasada yukardaki şahıslardan fazla olarak cumhurbaşkanı tarafından parlamento ve yargıçlar dışında fakat adalet meslekleri içinde 6 sene için seçilen iki üye ile beraber 14 kişiden tereküp ediyordu Bu teşekkülün kurulmasında güdülen başlıca gaye siyasi iktidarın karşısında hakimlerin bitaraflığını sağlamak olmuştur. Böylece cumhurbaşkanı ancak yüksek yargıçlar meclisinin takdimi ile yargıçları tayin edebirdi.

6 — *Adi kanunların anayasaya uygunluğunun kontrolü* : Bu husus anayasanın Fransaya getirdiği başlıca yeniliklerden biri olmuştur. Malum olduğu üzere anayasa ile tezat halinde bulunan kanunun tatbik kabiliyeti Hukuken kalmaz. Böyle bir kanunun değiştirilmesi gerekir. Ancak burada esas nokta kanunun uygulanmasından sonra kontrolü değil fakat uygulanmadan evvel yani millî meclis tarafından oylandıktan hemen sonra anayasa komitesi tarafından incelenmesidir. Kanunların anayasaya uygunluğunun kontrolü anayasa kaidelerinin rigide mahiyetinin bir ifadesidir. (30) Anayasa hükümlerinin bu rigide mahiyeti Fransanın bugün içinde bulunduğu muhtelif siyasi cereyanların tesirinden kendini sakınmak için bir teminattır. O kadar ki millî meclisin siyasi havasının değişip Fransız cemiyetinin ana düzenini ifade eden anayasaya dahi aykırı kaideler konabileceği düşünülmüştür. 91 inci madde bu komitenin kimlerden tereküp ettiğini zikretmektedir. Komiteye cumhurbaşkanı riyaset eder, millî meclis ve cumhuriyet konseyi başkanları, millî mecliste gurupların nisbi temsiline göre ve üyeleri dışından 7 üye ve aynı şekilde Cumhuriyet konseyince seçilen 3 üyeden kurulur. (31)

Millî meclis anayasaya aykırı bir kanun teklif ettiği takdirde komite cumhurbaşkanının ve cumhuriyet meclisi başkanının teklifi ve cumhuriyet meclisi üyelerinin salt çokluğu kararıyla işe el koyar. Bu el koyma kanunun neşir ve ilân müddeti esnasında yani kanunun meclisce kabulünden sonra 10 günlük müddet içinde vaki olur. Komite evvelâ millî meclisle Cumhuriyet meclisi arasında bir anlaşma kurmağa

(29) R. Malezieux ve J. Rousseau ...yukarda adı geçen eser.

(30) R. Malezieux ve J. Rousseau ...yukarda adı geçen eser.

(31) Forces Nouvelles gazetesinden.

çalışır, bunda muvaffak olamazsa işin kendisine tevdi edildiği 5 gün içinde karar verir. Şayet anayasaya aykırılık görülürse yeni bir görüşmeye tabi tutmak üzere tekrar millî meclise yollanır. Millî meclis fikrinde ısrar ettiği takdirde mesele referandum vasıtasıyla halkın oyuna sunulur. Komitenin yetkisi ancak anayasanın birinciden onuncuya kadar olan başlıklarındaki hükümlerin değiştirilmesine dairdir. Bu hükmün manası millî meclisin kabul edeceği adi bir kanunla komiteyi kaldırmasına mani olmaktır.

7 — *Fransız birliği statüsü* : Anayasaya göre Fransız birliği bir yandan anavatan Fransasını diğer yandan deniz aşırı departmanları ve ülkeleri ihtiva eder. Birliğin merkez organları başlıca üçe ayrılır:

Evvvelâ birlik başkanı Fransız Cumhuriyeti başkanıdır. M. Coste Floret'nin de dediği gibi Fransız birliğinin hükümeti durumunda bulunan Fransız birliği yüksek kurulu, birlik başkanının riyaseti altında Fransız hükümetinin bir delegasyonu ile ortak devletlerden herbirinin tayin ettiği temsilcilerden meydana gelir. (32)

Nihayet Fransız birliği meclisi yarısı anavatan Fransasını temsil eden üyelerden diğer yarısı da deniz aşırı departman ve ülkeleri ve ortak devletleri temsil eden üyelerden olmak üzere kurulur. Bu teşekkül de federal parlamentonun bir örneği mesabesinde (istisari mahiyetine rağmen).

Birlik meclisi; millî meclis, Fransız hükümeti ve ortak devletler hükümetleri tarafından kendisinden sorulan tasarı ve teklifleri inceler, Fransız hükümetine ve Fransız birliği yüksek kuruluna tekliflerde bulunabilir.

Anayasa deniz aşırı ülkelerin tek mil uyruklarına anavatan ve deniz aşırı ülkelerdeki Fransız vatandaşları gibi vatandaşlık tanımıştır. Bu vatandaşlık hakkı mahalli kanunlara göre idare olunan şahısların şahsi durumlarına tesir etmez. Meğer ki bu durum vatandaşlığın sağladığı hak ve menfaatleri tahdit mahiyetinde olmaya... Yani meselâ Poligami sistemini kabul eden mahalli kanunlar anayasanın derpiş ettiği erkek ve kadın arasındaki müsavata kabul etmediğinden uygulanamaz.

8 — *Anayasanın tadili* : Reddedilen tasarıda anayasada yapılacak değişiklik kararı ancak millî meclis azalarının nisbi ekseriyetiyle ve açık oyla alınabilirdi. Keza tasarının kanun haline geçebilmesi ancak referandumla olurdu.

(32) R. Malezieux ve J. Rousseau ...yukarda adı geçen eser.

Halbuki yeni anayasaya istikrarı sağlamak gayesiyle yapılacak değişikliği bazı formalitelerle güç bir duruma koymuştur.

Hakikaten böyle bir neticeye ulaşabilmek için millî meclis üyelerinin salt çokluğu ile alınan karar en az 3 aylık bir müddet içerisinde ikinci defa görüşmeye konulur. Bu görüşmeden sonra millî mecliste anayasanın değişikliğine dair hazırlanan kanun tasarısı Parlamente'ye sunulur. Millî meclisçe oyların 2/3 çoğunluğu veya her iki mecliste oyların 3/5 çoğunluğu hâli hariç diğerlerinde tasarı daima referanduma tabi tutulur. Ve kabulden itibaren 8 gün içinde Cumhurbaşkanı tarafından ilân edilir. Gölülüyor ki yeni anayasa referandumu gerektirmeyen iki önemli istisnayı derpiş etmektedir. Nihayet cumhuriyet şekli hususunda tadil teklifi yapılamaz.

9 — Son olarak ekonomik meselelere Fransanın vermiş olduğu önemi belirten bir teşekkülden bahsedeceğiz.

1929 büyük buhranın arifesinde Fransa bir ekonomik konsey teşkiline karar vermiş ve bu teşekkül ancak 1936 senesi Martında gerekli teşkilâta sahip olabilmisti.

Reddedilen tasarıda da farksız hükümleriyle mevcut olan bu teşekkül 45 i işçi, memur, mühendis, teknisiyen temsilcisi 20 si sınaî 10 u ticari teşebbüs 10 u çiftçi temsilcisi ve diğerleri sanayi ve ticaret odalarınca seçilen şahıslar olmak üzere 154 kişiden mürekkeptir. (33)

Konsey daimi komisyonlar halinde vazife görür. Vazifesi, yetkisi içine giren kanun tasarılarını ve tekliflerini incelemek ve ekonomik millî plânın tanzim ve tekemmülünde bakanlar kuruluna yardım etmektir. Söylemeğe hacet yoktur ki ekonomik konseyin vereceği bu fikirler istisari mahiyettedir. Bu, Fransızların İngiltere ve Amerika gibi kapitalist devletlerde olduğu gibi sermaye kuvvetinin siyasî sahaya nüfuzuna mani olmak hususundaki kesin arzusunun ifadesidir.

Netice : En önemli hükümleri bu suretle incelemiş bulunduğumuz 27 Ekim anayasası Prof. Haurio'nun da dediği gibi mahiyet itibariyle 1876 anayasasına çok benzemektedir. O kadar ki radikal yenilik lehtarlarının malum akibetlerinden sonra bu anayasa 1876 anayasasına bir dönüşü ifade etmektedir. (34) Profesöre göre Parlamenter rejim İngiltereden Fransaya geçmiştir. Ancak İngiliz parlamentarizmi teamüli mahiyettedir. Yeni Fransız anayasasının en önemli rolü ise an'anevi parlamenter rejimi kanunlaştırmak olmuştur. Acaba bu kanunlaştırmaya ne-

(33) R. Malezieux ve J. Rousseau ..yukarda adı geçen eser.

(34) Prof. Hauriou'nun İstanbuldaki konferansından.

den lüzum görülmüştür? Yazımızın bu kısmında bu hususu münakaşa etmeğe çalışacağız. Bu sual bizi daha ileri de götürerek şu sualleri sormaya sevkedebilir: Acaba Fransanın tarihi boyunca geçirmiş olduğu siyasi krizlerin sebebi nedir? Niçin Fransızlar siyasi teşekküllerinin faaliyetlerini kanunun (anayasanın) dar çerçevesine hapsetmek ihtiyacını hissetmişlerdir. Nihayet tek kelime ile Fransayı idare etmek niçin güçtür?

Prof. Hauriou bunun sebebini Fransızların teamüli kaidelere riayetkâr olmadığından buluyor. Atıf Akgüç ise karakter itibariyle pasyonlarının zebunu olan bu milletin ancak müstakar bir siyasi durumu olabileceğini iddia ediyor.

Kanaatimize göre bu sebebi ne Fransızların pasyonlarında ve ne de onların teamüllere riayetsizliklerinde aramamalıdır.

Zevk itibariyle, san'at itibariyle, fikir itibariyle Fransa neyse siyasi telâkkiler itibariyle de Fransa odur.

Daima iyiye, daima doğruya, daima güzele prensibini amaç ittihaz eden Fransız zevki, kültürü ve san'atının siyaset alanında parolası şudur:

"Daha hür, Daha demokrat Fransa" İşte bu zihniyet ve kanaattir ki her siyasi rejim, her siyasi tecrübe Fransızları daha titiz daha müşkülpeşent bulmuştur.

Medeniyet dünyasında yeni bir devir açan, despotik ve monarşik idarelerin kararttığı vicdanlara hürriyet, demokrasi ve tek kelime ile insanlık ışığı salan büyük Fransız ihtilâli gibi muazzam bir eser sayın. Akgüç'ün dediği gibi mahiyeti belirsiz pasyonun şursuz bir tezahürü olamaz. Yine zamanımızdaki birçok milletlerin kapılmak bahtsızlığına uğradığı ve komünist telâkkilerden uyanık suuru ve yüksek siyasi olgunluğu ile kendini tenzih edebilmiş olan Fransız milletinin 5 Mayıs projesini reddi politik sahada hassasiyetinin en yeni ve en emsalsiz bir tecellisidir. Diğer taraftan Fransa riayetkâr olmasaydı her şeyi yapılan anayasanın - 1876 hariç - préambule kısmında tekrarlanmağı adet ettiği insan ve vatandaş hakları beyannamesi teamülü doğmazdı.

Hülâsa : Bu politik tâtonnement - lar ve kıpırdanmalar Fransanın demokrasi ilminde açtığı yeni ufukları temsil etmektedir.